

همت مضاعف در تقویت فرهنگ نماز

فاطمه زند اقطاعی *

تاریخ دریافت مقاله: ۸۹/۴/۲۳

تاریخ تأیید مقاله: ۸۹/۶/۲۵

چکیده:

با توجه به نیاز فطری بشر به نیایش و از طرفی رشد روزافزون علم و صنعت در جوامع، به خصوص جوامع اسلامی می‌طلبند که در جهت اقامه نماز و تقویت این فرهنگ الهی گام برداشته شود. از این رو در این مقاله سعی شده است که در ابتدا عوامل کلیدی شناسایی و برای هر کدام راهکاری ارائه شود؛ به این ترتیب دو حوزه فردی و اجتماعی این مقوله مورد بررسی قرار گرفته است.

در حوزه فردی با توجه به دو محدوده تکوینی و اختیاری فرد عوامل مؤثر در بازدارندگی و وادارندگی نماز معرفی و راهکار ارائه شده است. این قسمت به عنوان کلیدی‌ترین عامل رشد فرهنگ نماز می‌تواند باشد.

در حوزه اجتماعی ابتدا با بررسی نقش خانواده و پایه‌ریزی این مسئله به وسیله والدین، زمینه برای انتقال فرهنگ نماز به نسل بعدی فراهم می‌شود.

همچنین از عملکرد محیط‌های آموزشی، رسانه‌ها، مساجد و دوستان نباید غافل شد. اگر این نهادها ضمن گرایش به دین در کنار خانواده یک‌سو و هماهنگ حرکت کنند، نقش مهمی در تقویت فرهنگ نماز خواهند داشت. عملکرد دولت نیز در زمینه فرهنگ‌سازی و پیشبرد برنامه‌ها در راستای دین و توجه به نقش مبلغین و روحانیون در این زمینه بسیار مؤثر است.

واژگان کلیدی: نماز، فرهنگ‌سازی، بازدارنده‌های نماز، وادارنده‌های نماز، جوان و نوجوان.

* طلبه سطح ۳ مدرسه علمیه نرجس(علیها السلام) مشهد مقدس و همکار پژوهش مدرسه علمیه نرجس (علیها السلام)

در سال همت مضاعف و کار مضاعف باید سعی و تلاش خویش را در تقویت فرهنگ اسلامی به کار گیریم. یکی از نموده‌های فرهنگ اسلامی نماز است. نماز عالی‌ترین راه ارتباط با معبود حقیقی و شناسنامه هر مسلمان است.

نماز (صلوة) یکی از عبادات مخصوص است. اصلش دعاست و وجه نام‌گذاری آن عبادت (صلوة) مانند نامیدن چیزی به اسم محتوای آن است که آن را در بر گیرد (راغب اصفهانی، ۱۳۸۷، ج ۲: ۴۱۶).

امام رضا (علیه السلام) می‌فرماید: «نماز اقرار به ربوبیت حضرت حق عزوجل و نفی شرک از وجود مقدس او و ایستادن در پیشگاه آن جناب است و مسکنت، خضوع، اعتراف و طلب آموزش نسبت به گناهان گذشته و صورت بر خاک نهادن در هر روز برای تعظیم در برابر عظمت آن وجود مبارک و این که عبد به یاد حق و جدای از تجاوز به حقوق الهی و خاضع و خاکسار و راغب به رحمت واسعه و خواهان زیاد شدن ایمان و وسعت رزق و مداومت بر ذکر خدا در شب و روز و نیز عبد سید، مولی، مدبر و خالقش را فراموش نکند تا دچار شر و طغیان نگردد و نیز به وسیله نماز از معاصی حفظ شود و از افتادن در دریای فساد مصون ماند (صدوق، ۱۳۸۱، ج ۲: ۴۹).

در آیات^۱ و روایات^۲ بسیاری بر این واجب تأکید شده است. در فقه نیز بابتی با عنوان (کتاب الصلوة) در این باره گشوده شده است که تمام احکام مربوط به نماز را به طور استدلالی یا غیراستدلالی در بر می‌گیرد. در یکی از کتب فقهی آمده است:

بدان که نماز محبوب‌ترین اعمال نزد خداوند متعال و آخرین وصیت انبیبی الهی است، نماز ستون دین است و هرگاه مورد قبول واقع شود بقیه اعمال نیز قبول می‌شوند و اگر رد شود بقیه اعمال نیز رد می‌شود... مثل نماز، مثل نهر جاری است که هر کس روزی پنج بار خود را در آن شستشو می‌دهد و در بدنش آلودگی نمی‌ماند (طباطبایی یزدی، ۱۳۸۵، ج ۱: ۳۴۱).

در این پژوهش سعی شده ابتدا به شناسایی عواملی پرداخته شود که در فرهنگ‌سازی نماز نقش دارند، سپس برای هر کدام از این عوامل، راهکارهایی ارائه گردد.

با توجه به اهمیت این مسئله و از طرف دیگر، در عصر کنونی با وجود همه وسایل و امکانات پیشرفته و ارتباطات سریع و رو به پیشرفت؛ به نیاز معنوی و فطری انسان توجه چندانی نشده است. بنابراین می‌طلبید نماز را به عنوان ساده‌ترین و عمیق‌ترین راه و زیباترین رابطه انسان با خداوند، بیشتر گسترش داده و در تقویت فرهنگ آن بکوشیم. از این رو لازم است تمام عواملی که در این فرهنگ‌سازی دخیل هستند، مورد بررسی قرار گیرد.

از این رو این مقاله به دو بخش اصلی تقسیم می‌شود: الف) حوزه فردی، ب) حوزه اجتماعی

الف) در حوزه فردی، عواملی را بررسی می‌کند که به خود شخص برمی‌گردد و شامل محدوده تکوینی و محدوده اختیاری می‌باشد و در حیطه اختیاری نیز یکسری عوامل درونی و برون در آن نقش دارند.

تقویت فرهنگ نماز در این حوزه به دو عامل بر می‌گردد:

۱. محدوده تکوینی فرد، ۲. محدوده اختیاری فرد

۱. محدوده تکوینی

این قسمت از ظرفیت شخص تا حدی در اختیار او نبوده و به این بر می‌گردد که آیا نطفه او از حلال بوده و یا حرام؟ با لقمه حلال تغذیه شده یا نه؟ در چگونه خانواده‌ای رشد کرده؟

ب) حوزه اجتماعی نیز به نوبه خود به دو قسمت تقسیم می‌شود: ۱. عوامل اجتماعی که به‌طور مستقیم در فرد تأثیر دارند و شامل خانواده، محیط‌های آموزشی، رسانه‌ها و ... می‌باشد، ۲. عواملی که به‌طور غیرمستقیم در فرد تأثیر می‌گذارد و شامل دولت، سازمان روحانیت و حوزه‌های علمیه و ... می‌باشد.

۱. بقره/۴۵ و ۴۳، مریم/۵۵ و ۵۴، عنکبوت/۴۵، توبه/۷۱، مانده/۵۵، نساء/۱۰۳، هود/۱۱۴ و ...
۲. محمدبن حسن حرعاملی، وسایل‌الشیعه، قم، تحقیق و نشر مؤسسه آل‌البیت لاحیاءالتراث، چاپ سوم، ج ۸ و ۷ و ۶ و ۵ و ۴ و میرزا حسین نوری طبرسی، مستدرک الوسایل و مستنبط المسائل، قم، تحقیق و نشر آل‌البیت لاحیاءالتراث، چاپ اول، ۱۴۰۷، ج ۶ و ۵ و ۴ و ۳.

به إلی الله عزوجل وَ صَدَّقَهُ الْعَمَلُ بِالطَّاعَةِ وَ التَّسْلِيمِ لَامِرِهِ». امام باقر (علیه السلام) می فرماید: «ایمان چیزی است که در دل جاکند و بنده را به سوی خدا بکشاند و طاعت و تسلیم به امر خدا هم مصدق او باشد» (کلینی، ۱۳۸۵، ج ۴: ۷۹).

همچنین می توان به خویشتر داری و پرهیزگاری اشاره کرد. امام علی (علیه السلام) در این زمینه می فرماید: «فَأَنَّ تَقْوَى اللَّهِ دَوَاءٌ قُلُوبِكُمْ وَ بَصَرٌ عَمَى أَفْئِدَتِكُمْ وَ شِفَاءٌ مَرَضِ أَجْسَادِكُمْ ... فَاجْعَلُوا طَاعَةَ اللَّهِ شِعَارًا دُونَ دُثَارِكُمْ وَ دَخِيلًا دُونَ شِعَارِكُمْ» همانا تقوا داروی بیماری های دل ها، روشنایی قلب ها و درمان دردهای بدن هاست... پس اطاعت خدا را پوششش جان، نه پوششش ظاهری قرار دهید و با جان، نه با تن فرمانبردار باشید (نهج البلاغه، خطبه ۱۹۸).

توجه، تفکر و تذکر در نعمت های خداوند یکی دیگر از عواملی است که فرد را برمی انگیزد که شکرگزار خالقش باشد و نماز بهترین راه شکرگزاری است. بنابراین فطرت آگاه و بیدار، ایمان، پرهیزگاری، تفکر و یادآوری نعمت های خدا همگی سبب واداشتن فرد به سوی نماز می شود. البته عوامل دیگری نیز وجود دارند که در زیرمجموعه این موارد قرار می گیرند.

عوامل بازدارنده درونی

از این عوامل می توان به گناهان اشاره کرد. امام خمینی در چهلمین حدیث آورده است: «نفس در بدو فطرت خالی از هر نحو کمال و جمال و نور و بهجت است، چنانچه خالی از مقابلات آنها هم هست...؛ ولی نور استعداد و لیاقت برای حصول هر مقامی در او به ودیعه گذاشته شده است. چون ارتکاب معاصی می کند، به واسطه آن کدورتی در دل حاصل می شود و هر چه معاصی بیشتر شود، کدورت و ظلمت افزون گردد تا آن که قلب یکسره تاریک و ظلمانی شود و نور فطرت از میان برود (خمینی، ۱۳۷۸: ۲۷۲). گاهی احساس بی فایده بودن نماز به علت گناهکار بودن، عاملی در جهت عدم اقامه آن است (ستاد اقامه نماز، ۱۳۸۶: ۵۲). بعد از گناه و آثاری که در فرد می گذارد به غفلت به عنوان کلیدی ترین نکته ای که سبب بازدارندگی فرد از یاد خدا می شود توجه کرد. امام علی (علیه السلام) در نکوهش غافلان می فرماید: «أَيُّهَا النَّاسُ غَيْرِ الْمَغْفُولِ عَنْهُمْ وَ التَّارِكُونَ الْمَأْخُودَ مِنْهُمْ مَالِي أَرَأَيْتُمْ عَنِ اللَّهِ ذَاهِبِينَ وَ إلی غَيْرِهِ رَاغِبِينَ» ای بی خبرانی که آنی

و ... برای تربیت نسل نمازگذار پسین، نسل پیشین را باید تربیت کرد. تربیت نمازی هر کدام از زوجین در خانواده خود قبل از ازدواج، آموزش شیوه ها و روش های مناسب تربیت دینی فرزندان می تواند در راهبرد این امر مؤثر باشد (سنگری، ۱۳۷۷: ۱۴۵).

اگرچه این موارد هر کدام به تنهایی علت تامه برای فرهنگ سازی نمی تواند باشد؛ ولی بی تأثیر هم نیستند و گاهی اثر وضعی هر یک باعث می شود سطح تقویت پایین آید.

راهکاری که در این زمینه ارائه می شود این است که خانواده ها در رعایت حلال و حرام برای انعقاد نطفه، تغذیه، رشد و تربیت کودک بکوشند، همچنین مراعات آدابی در این زمینه در کتب فقهی و اخلاقی ذکر شده است.

۲. محدوده اختیاری

در این قسمت که در واقع بینش و عملکرد شخص را نشان می دهد، به دو قسمت درونی و برونی قابل تقسیم است که هر کدام از این دو مورد شامل عوامل بازدارنده و وادارنده هستند.

۱-۲. عوامل درونی

عوامل وادارنده درونی: شامل فطرت یا همان وجدان پاک و بیدار می باشد. در بسیاری از سخنان پیشوایان دین و عارفان و حکیمان به این عبارت برمی خوریم که خداشناسی فطری است و انسان بالفطره خداشناس است. منظور از شناخت های فطری این است که هر انسانی بدون نیاز به آموزش از آنها برخوردار است و میل ها و گرایش های فطری مقتضای آفرینش هر فردی می باشد و همواره در طول تاریخ ثابت است... از این رو با خدا آشناست و در ژرفای روح، مایه ای برای شناخت آگاهانه خدا وجود دارد (مصباح یزدی، ۱۳۷۸: ۴۴).

میل به عبادت و نیایش نیز از این حس خداپرستی ناشی می شود. نماز هم به عنوان نمودی از عبادت پروردگار که در واقع پاسخ به ندای فطرت است؛ اما به بهترین و کامل ترین وجه ممکن که او را به خضوع و خشوع در مقابل باری تعالی وا می دارد.

از عوامل دیگر، می توان به ایمان اشاره کرد، هرچه ایمان فرد افزون تر شود، سپاس او از خداوند بیشتر می شود و نماز نمونه ای از سپاس گذاری بنده است.

قال الباقر (علیه السلام): «الایمانُ ما استقرَّ فی القلبِ وَ أفضی

نافله‌های آن و به دنبالش آثار نماز، فلسفه و اسرار آن و انواع نماز و ... که مطالعه، تفکر و تأمل شخص را در این زمینه می‌طلبد.

۳. نگاه شخص به زندگی نمازگزاران واقعی قبل از همنشینی با آنها. مطالعه درباره زندگی اولیاء خدا و دقت و توجه آنها به نماز می‌تواند برای او پیشینه درستی ارائه دهد.

عوامل بازدارنده بیرونی

انجام گناه، اصرار بر آن و توجیه‌های بی‌مورد بیشترین حربه را متوجه فرد می‌کند، غرق شدن در مسائل، مشغله‌ها و روزمرگی دنیا، ترجیح دادن تفریح و سرگرمی (عبداللہی، ۱۳۷۹: ۱۴۷) توقع و مزد فوری در عبادت، زندگی را بی‌هدف دیدن، ظاهر بینی، تأثیر پذیری از تهاجم فرهنگی غرب و ... از عواملی است که فرد با نگاه بیرونی خود را از دست یافتن به دریای نماز باز می‌دارد.

بنابراین فرد، اندیشه، تأمل و دقت خود را در این زمینه به کار اندازد که چرا چنین عملی را انجام می‌دهد، هدف از این عمل چیست؟ چه آثاری دارد؟ و ... اگر از وجدان خود پاسخی دریافت نکرد و علم او در این زمینه کافی نبود سراغ آن چه در این مورد وارد شده است (آیات و روایات) برود مطالعه و تدبیر کند و درباره علت تشریح آن تحقیق کند و زندگی اولیاء دین را بررسی کند و برای یافتن پاسخ به کارشناسان ذی‌صلاح و افراد آگاه در این زمینه مراجعه کرده و کمک بخواهد و از عوامل غفلت‌زا و گناه‌آور و آنچه او را از یاد خدا باز می‌دارد دوری گزیند. همچنین به دنبال بهانه‌تراشی برای فرار از نماز و توجیه عملکرد بعضی نمازگزاران غافل یا قاصر نباشد و عقل خود را از این شبهه‌افکنی‌های بی‌اساس خالی و تشنه دریافت حقیقت کند، و از خداوند هم کمک بخواهد و دعا کند و بردباری و تحمل خود را افزایش دهد. به فرموده یکی از بزرگان: «جز به حفظ آداب نماز نمی‌توان به اسرار آن دست یافت... زیرا رسیدن به باطن ممکن نشود، جز برای کسی که خاطر او پاک و درون او صاف و سالم باشد» (جوادی آملی، ۱۳۸۶: ۲۹). پس علاوه بر تفکر و تعقل، نماز را اقامه کند و بر تکرار آن مداومت ورزد و ثابت قدم باشد، همچنین شرایط صحت و کمال آن را رعایت کند.

در بررسی این قسمت از عوامل تقویست‌زا در فرهنگ نماز نگاهی به خود شخص و رفتار او شد تا این نتیجه به دست آید که

مورد غفلت نیستید و ای ترک‌کنندگان فرامین الهی که از تمام کارهایتان بازخواست می‌شود شما را چه شده که از خدای خود رویگردان و به غیر او گرایش دارید؟ (نهج‌البلاغه، خطبه ۱۷۵) غفلت از حق کدورت قلب را زیاد می‌کند و نفس و شیطان را بر انسان چیره می‌نماید (خمینی، ۱۳۸۷: ۲۹۱).

تنبلی، تن‌پروری و مسامحه‌انگاری از شاخصه‌های دیگری هستند که سبب بازدارندگی از نماز می‌شود. البته ریشه این عوامل در یکی دو مورد خلاصه نمی‌شود و عوامل متعددی در این امر دخیل هستند. از قبیل کم‌اهمیتی، بی‌حوصلگی، عدم آگاهی از معارف نماز و

به این ترتیب در بحث عوامل درونی خود شخصیت و نهاد فرد است که او را به سوی چنین عملی سوق می‌دهد، توجه و آگاهی نسبت به عوامل وادارنده و پرهیز از عوامل بازدارنده نکته مهمی در برقراری ارتباط با نماز است؛ اما شناخت و علت‌یابی به تنهایی کافی نیست؛ بلکه به دنبال آن عملکرد شخص است که به آگاهی او جامعه عمل می‌پوشاند. پس در اینجا نیازمند یک ضمانت اجرایی برای به فعلیت رساندن دانسته‌ها درباره نماز هستیم و آن ضامن اجرایی کسی غیر از خود شخص نیست که با توکل بر خداوند، عزم و اراده خود را در این راه به کار گیرد.

۲-۲. عوامل بیرونی

منظور از عوامل بیرونی، مواردی است که فرد با اجتماع اطراف خود سروکار داشته باشد، نیست، اگرچه این عوامل نیز در بخش بعدی همین مقاله مورد بررسی قرار خواهد گرفت. بلکه منظور از آن نگاه خود فرد از بیرون به مسئله اقامه نماز است.

عوامل وادارنده بیرونی

۱. توجه به ظاهر و کیفیت نماز. اگر شخص مشاهده کند که شبانه پنج نوبت با شرایطی کاملاً پیش‌بینی شده با مقدماتی نافذ و رو به جهتی خاص، عملی با الفاظی مخصوص، با دقت در معانی آن الفاظ، انجام می‌دهد بعید نیست که به فکر فرو نرود و اندیشه نکند و اگر جهت‌گیری سوئی نداشته باشد، این امر عاملی جهت خودباوری او در اقامه نماز می‌باشد.

۲. توجه و دقت به آنچه که درباره نماز وارد شده است. آیات و روایات موجود و مقدمات آن تا خود اقامه نماز و تعقیبات و

مهم است چگونگی روش‌های آموزنده و نحوه انتقال ارزش‌هاست (فرهادیان، ۱۳۸۰: ۴۴). به این ترتیب آنچه در این قسمت مورد توجه است موارد زیر می‌باشد:

- اقامه نماز به‌وسیله والدین و ثبوت قدم آنها در این راه: کسب عادت‌ها و مهارت‌های مذهبی پیش از آن‌که متأثر از اندرزها و سخنان والدین باشد، معلول پذیرش رفتار، عواطف و احساسات مرتبط با مهر و محبت آنان است (فرهادیان، ۱۳۷۷: ۱۵۲). امام علی (علیه‌السلام) در این زمینه می‌فرماید: «الداعی بِالْأَعْمَلِ كَالرَّامِي بِالرَّيِّ» دعوت‌کننده بی‌عمل، چون تیر بدون کمان است (نهج‌البلاغه، حکمت ۲۳۷).

- مخاطب‌شناسی والدین: توجه به ظرفیت‌های روانی و ذهنی فرزندان به همراه رفتارهای بشارت-آفرین و پرهیز از روش‌های خشک و یک‌سویه و موضع‌گیری صریح در شرایط زمانی و مکانی مناسب می‌تواند والدین را در آموزش و اقامه نماز یاری‌سازد (فناپی، ۱۳۷۷، و فرهادیان، ۱۳۷۷).

- استفاده از ابزار محبت و تشویق برای اقامه نماز، بعد از نماز: اگر بعد از نماز نسبت به فرزندان ابراز محبت کنیم و برخورد عاطفی مناسب با او برقرار کنیم در ذهنیت او این تصویر شکل خواهد گرفت که نماز محبت می‌آورد. همچنین هر چه رفتارهای والدین محبت‌آمیز باشد، پیوند عاطفی میان آنها بیشتر می‌شود و همانندسازی‌ها افزون می‌شود، در نتیجه نیاز چندانی به پند و اندرز مستقیم نخواهد بود (افروز، ۱۳۸۴: ۱۸).

- تداعی رفتارهای مذهبی با بهترین احساسات: در تعلیم و تربیت به طور اعم و تربیت مذهبی به‌طور اخص در دوران کودکی و نوجوانی توجه به نقش خوشایندی احساس نسبت به امور، نظر بسیار مهم و تأمین‌کننده است، کودکان و نوجوانان در یادگیری و کسب عادات مطلوب بیش از آن‌که متأثر از زبان منطقی و استدلال باشند، وجودشان مملو از عواطف و احساسات بوده و مستعد پذیرش از طریق زبان مهر و محبتند (همان: ۱۱).

- اهمیت و عظمت نماز نزد والدین: این نیز به عنوان عاملی در جهت تقویت فرهنگ نماز به کار می‌رود؛ زیرا وقتی فرزندان مشاهده کنند والدین در سفر، میهمانی و در هر موقعیتی هنگام اقامه نماز برمی‌خیزند و نماز به پا می‌دارند به اهمیت این امر نزد آنان پی می‌برند.

خود شخص می‌تواند این فرهنگ‌سازی را در خود نهادینه کند و فقط کافی است که به این مسئله رو کند و از خداوند استمداد نماید و به عوامل وادارنده درونی و بیرونی توجه و از عوامل بازدارنده درونی و بیرونی دور می‌نماید، در کنار آن ضمانت اجرایی عملکرد را در خود تقویت نماید.

ب) حوزه اجتماعی

۱) عوامل اجتماعی که مستقیماً در فرد تأثیر می‌گذارند.

۱-۱. خانواده

خانواده به عنوان کوچک‌ترین نهاد اجتماعی نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای در انتقال فرهنگ نماز و تربیت نسل نمازگزار دارد. ابتدا آموزش از کانون خانواده شروع می‌شود. زیرا خانواده اولین و مهم‌ترین پایگاه یادگیری است و خمیرمایه شخصیت انسان در خانواده تکوین می‌یابد (افروز، ۱۳۸۴: ۱۲).

امام علی (علیه‌السلام) پی‌ریزی شخصیت فرزندان را چنین بیان می‌کند: «انما القلب الحدث كالارض الخاليه ما ألقى فيها من شيء قبلته» قلب نوجوان چونان زمین کاشته نشده آماده پذیرش هر بذری است که در آن پاشیده شود (نهج‌البلاغه، نامه ۳۱). از این رو آشنایی با نماز و اقامه آن در کودکی، نوجوانی و جوانی در خانواده صورت می‌گیرد.

در واقع، ابتدا در خانه روح تقلید، کودک و نوجوان را نمازگزار می‌کند، بعد نوبت به تفکر و تعقل می‌رسد. زیرا معلوم است که جوان مرحله تقلید را گذرانده است (سیحانی، ۱۳۷۷: ۶۱). بنابراین در خانواده با سه دوره کودکی، نوجوانی و جوانی سروکار داریم؛ بنابراین از آن‌چه به عنوان راهکار ارائه می‌شود، به‌طور کلی هر سه گروه را در بر می‌گیرد. در این قسمت نیز با یک سری عوامل وادارنده و بازدارنده روبه‌رو هستیم.

عوامل وادارنده در خانواده

بیش از بر شمردن عوامل وادارنده لازم است این نکته را یادآوری کنیم که برای واداشتن فرزندان به نماز پیش از آنکه نیازمند دانش باشیم، نیازمند روش و منش مناسب هستیم (سنگری، ۱۳۷۷: ۱۴۸) و همانطور که اشاره کردیم به طور فطری همه انسان‌ها گرایش و استعداد به نیایش دارند؛ اما آن‌چه

تشویق نمایید تا مهارت عملی را در خود پرورش دهد، بگذارد با آهنگ و سرعت خویش فعالیتش را تکمیل کند. به او یاری دهید تجربه خود را درک کند و در مرحله خودگردانی استقلال او را در حد معقول تشویق کنید و او را تشویق به برنامه‌ریزی در وقت مناسب نمایید (همان، ۸۲، ۸۳، ۸۵).

- مهیا کردن فضای معنوی با مشارکت فعال فرزندان: مانند این که همگی آماده نماز جماعت در خانه شوند، فرزندان جا نمازها را مهیا کنند و مواردی از این قبیل...
- داشتن جدیت، پشتکار و مداومت در این امر
- متنوع کردن محیط اقامه نماز: گاهی در خانه با هم نماز بخوانند، گاهی به مسجد بروند...

- آسان‌گیری بایسته براساس اصول مکتب در مراحل آغازین پذیرش (فناپی، ۱۳۷۷) توقع والدین از جوانان زیاد نباشد و نخواهند حقایقی را که برایشان بیان می‌کنند گوش دهند و به سرعت عمل کنند. زیرا والدین آنها هم، زمان برده تا چنین شدند (سخایی، ۱۳۸۷: ۱۲۳). رسول گرامی اسلام می‌فرماید: به راستی که این دین استوار است، پس با مدارا در آن درآید و عبادت خدا را نزد بندگان ناگوار مسازید تا مانند سوارکار تازه کار شوید که نه راهی پیموده و نه مرکبی باقی گذاشته است (محمدی ری شهری، ۱۳۸۵: ۱۰۵).

عوامل بازدارنده در محیط خانواده

- نبود الگوی مناسب در خانواده،
- بی‌توجهی والدین به تربیت دینی،
- بهره‌نگرفتن از روش‌ها و ابزارهای مناسب،
- سنگین جلوه دادن مسائل دین،
- ناآگاهی والدین نسبت به معارف دین،
- غفلت والدین از موانع تربیت و ارزیابی نکردن روند تربیت دینی به‌وسیله والدین (عبداللهی، ۱۳۷۱: ۱۵۳)،
- شیوه برخورد تند، خشن و سختگیرانه در باب اقامه نماز،
- فقدان استمرار و برنامه‌ریزی بلندمدت والدین در ارتباط با نماز (سنگری، ۱۳۷۷: ۱۴۴)،
- رفاه‌زدگی، تجدد و علم‌زدگی: داده‌های روانشناسی اجتماعی نشان می‌دهد که رفاه‌زدگی گسترده، نامحدود

- الگودهی درست والدین: میان باورمندی، گفتار و کردار خود سازگاری ایجاد کنند به‌گونه‌ای که هیچ‌گونه تضاد یا ناسازگاری اندیشه‌ای یا کنشی فرزندان را به تردید نکشد. (فناپی، ۱۳۷۷: ۱۸۳) همچنین آنها می‌توانند در این زمینه الگوهای خوبی به آنها معرفی نمایند.

- آموزش غیرمستقیم والدین؛ زیرا در این نوع یادگیری، فرزندان مطابق رغبت‌ها و انگیزه‌های خود، آگاهانه و بدون هرگونه جبر و فشار روانی همه حواس خود را متوجه رفتار مورد نظر می‌نمایند و با نوعی احساس خوشایند و عاری از دشواری بر دانسته‌ها و تجارب شناختی خویش می‌افزایند (افروز، ۱۳۸۴: ۱۵).

- راه‌اندازی گام به گام به جای وادارسازی ناگهانی از راه ارائه شناخت تدریجی به نوجوان و جوان (فناپی، ۱۳۷۷: ۱۸)

- سعه‌صدر و بردباری والدین برای اقامه نماز
- استفاده از الگوی مشاوره در خانواده به همراه نقل حکایات دلنشین و خاطرات شیرین با محتوای نماز: براساس آمار ارائه شده ارتباط والدین یا فرزندان نسبت به رفتار تأکید شده دینی از جمله نماز، وفای به عهد و راستگویی در خانواده در میزان پایبندی به نماز تأثیر دارد (اژدری، ۱۳۸۲: ۵۵). در واقع والدین به عنوان دوست خانوادگی و جهت‌دهنده و تمرکزکننده نیروهای بالقوه فرزندان با به‌کار بستن الگوی رفتاری صحیح هم سخنی مناسب برای بحث و گفتگو در این زمینه می‌باشند.

- ایجاد انگیزه کافی در فرزندان: برای ایجاد انگیزه باید سه ویژگی در فرد ایجاد شود. خودباوری، خودکارایی و خودگردانی. خودباوری یعنی انسان دارای بار حسی مثبت و روشن از خویش‌ستن باشد. خودکارایی زمانی به وجود می‌آید که فرد احساس لیاقت و شایستگی کند... و خودگردانی یعنی این که شخص بتواند مستقلاً به طرف حل مشکلات و انجام تکلیف برود (الیزابت، ۱۳۸۸: ۲۰). برای تقویت این سه ویژگی انجام مراحل زیر ضروری است:

- در مرحله خودباوری زیاد سخت نگیرید، از دید او به مسائل نگاه کنید و به علائقش احترام بگذارید، درباره کاری که ممکن است انجام دهد به او امید بدهید، از انتقاد و آزار مخرب پرهیز کنید... در تقویت خودکارایی، فرزند خود را

البته برای انتقال و رشد علم، به ماورای این هدف نیز توجه شود که علم در خدمت دین قرار گیرد و یکی از جلوه‌های دین، نماز است. به گفته یکی از بزرگان: «محیط مدرسه، محیط نماز باشد دانش‌آموزان نماز خوان می‌شوند؛ ولی اگر محیط، دستور به نماز باشد ولی نماز نباشد آنها هم خیلی عنایت نخواهند داشت» (امینی، ۱۳۷۷: ۳۹).

بنابراین برای آموزش و تربیت نسل نمازگزار باید زمینه‌سازی کرد. این مقوله به چند نکته کلیدی وابسته است:

شخصیت و عملکرد مربیان و اعضای مدرسه، محیط اقامه نماز، محتوای کسب درسی پیرامون نماز، میزان توجه به مخاطبین، نحوه بهره‌وری از شیوه‌ها و ابزارها و ... که هر کدام به نوعی در بازدارندگی و وادارندگی به نماز مؤثر می‌باشد:

- شخصیت و عملکرد مربیان: همان‌طور که در خانواده پدر و مادر الگوی فرزندان هستند در مدرسه نیز مربیان الگوی آنها می‌باشند. آنها با اهمیت دادن به وقت نماز در کلاس درس، دعوت به نماز به همراه خوشرویی، محبت و سعه‌صدر، نقل حکایات شیرین و جذاب در خصوص نماز، شرکت خود مربی در نماز جماعت مدرسه، واکنش و بازتاب مثبت (تمجید واقع‌بینانه) بعد از اقامه نماز الگوی مثبتی به دانش‌آموز ارائه می‌کنند. شخصیت علمی و میزان توانایی دبیران دینی در پاسخگویی به سؤالات مذهبی و دینی نوجوانان و مطابقت گفتار و عمل آنها نیز در این باره مؤثر می‌باشد. همچنین بیان شده است: مطابقت بین گفتار و عمل دبیران غیردینی بیش از تطابق گفتار و عمل دبیران دینی در گرایش به نماز تأثیر دارد (عبداللهی، ۱۳۷۹: ۱۶۲).

- عملکرد اعضای مدرسه: این اعضا عبارتند از: ستاد اقامه نماز، هیئت علمی، مدیران و معاونان و مربیان و ... می‌باشد. شرکت این اعضا در نماز جماعت مدرسه، رهبری مثبت، جدی و مستمر در خصوص اجرای نماز و دعوت از دانش‌آموزان، داشتن شیوه انضباطی صریح، مداوم و عادلانه (الیزابت، ۱۳۸۸: ۷۴) پرهیز از ضوابط و مقررات افراطی و تفریطی به بهانه ارائه آمار و گزارش در مدیریت این امر مؤثر می‌باشد. همچنین عدم تحقیر کسانی که در نماز شرکت نمی‌کنند، ولی با حسن خلق به همراه گفتگوی صمیمانه با شیوه‌های متنوع می‌تواند تأثیرگذار

و برخوردار از امکانات زیاد به همراه بهره‌گیری نادرست و نامشروع از درآمدهای نیمه‌کلان و کلان تصادفی و همچنین روشنفکرزدگی بی‌محتوا و علم‌زدگی موجود در محیط خانواده به‌ویژه از طرف پدر و مانند آنها موجب القای کنش‌های انفعالی یا ناساز در اندیشه، روحیه و تصمیم جوان می‌شود، مهم‌تر آن که اگر پدر و مادر در برابر فرضیه نماز بی‌تفاوت یا سوگیری داشته باشند یا آن را کاری بی‌بهره و بی‌نتیجه و ناسازگار با یافته‌های علمی روز بدانند بی‌گمان آثار نامطلوبی در روحیه جوان می‌گذارد (فناپی، ۱۳۷۷: ۱۶۶).

- عادت و تمرین ندادن: برخی والدین به بهانه این که هنوز زمان تکلیف شرعی فرزندان فرا نرسیده آنان را به نماز دعوت نمی‌کنند؛ اما والدین آگاه نسبت به مسائل تربیتی علاوه بر آگاهی دادن فرزندان خود از روش‌های صحیح بهره گرفتند تا آنها را به عادات نیکو باز یابند... همچنین تحقیقات نشان داده نوجوانان و جوانانی که نماز را سبک می‌شمارند کسانی هستند که در دوران کودکی عادت به امور عبادی نداشتند (عبداللهی، ۱۳۷۹: ۱۵۵).

- تضاد رفتاری و گفتاری والدین و ... نیز از مواردی هستند که به نوعی باعث کمرنگ شدن نقش نماز در خانواده می‌شود. با روی آوردن به عوامل بازدارنده و پرهیز از عوامل وادارنده در خانواده و مداومت و جدیت در اقامه این امر الهی در کنار استمداد از خداوند متعال هم این نهاد اجتماعی در انتقال فرهنگ نماز به اعضای خود مؤثر می‌باشد و هم تک‌تک آن اعضا به نحوی منتقل‌کننده و مبلغ این امر الهی باشند تا ان‌شاء... این توفیق به دست آید که از پوسته ظاهری به عمق اسرار نماز هم پی ببرند.

۱-۲. محیط آموزشی

منظور از محیط آموزشی بیشتر شامل مدرسه و دانشگاه می‌باشد. از این رو در این مبحث انتظار می‌رود که این نهادها در انتقال فرهنگ نماز کمر همت بسته و رسالت خود را به انجام رسانند. همان‌طور که برای تولید علم و رشد آن برنامه‌ریزی و بودجه‌ها کنار گذاشته می‌شود، تحقیقات متنوع و متفاوتی صورت می‌گیرد و آموزش‌هایی داده می‌شود، همکاری‌های زیادی در این زمینه صورت می‌گیرد و به‌طور کلی زمینه‌سازی می‌شود

عبادتگاه است. این تعبیر در قرآن به صورت مفرد «مسجد» و به صورت «مساجد» به کار رفته است. واژه مسجد در معنای لغوی همان سجده‌گاه و در معنای اصطلاحی عرفی خاص مسلمانان، عبادتگاه است (رزاقی، بی تا: ۱۳).

برای تقویت فرهنگ نماز در مساجد اموری لازم است: اول این که هر آن چه درباره نمازخانه گفته شده درباره مسجد به طریق اولی صادق است. دوم ویژگی‌های شخصیتی کارگزاران اصلی به خصوص پیشنماز و خادمین مسجد از جمله: خلق و خوی نیکوی امام مسجد و مهارت اجتماعی او در برقراری ارتباط با نمازگزاران به‌ویژه نوجوان و جوانان، فوق‌العاده حساس می‌باشد، استقبال از حضور اتفاقی یا مستمر جوانان، چهره گشاده و متبسم، آسان جلوه دادن نماز برای کودکان و نوجوانان، برگزاری مسابقات متنوع و طرح‌های قرآن و نماز در مساجد به همراه اهداء جوایز (افروز، ۱۳۸۴: ۳۶). همچنین فعالیت‌های مستمر کانون‌های مساجد را نباید نادیده انگاشت و نیز استفاده از مشارکت جوانان و نوجوانان در امور مسجد در مناسبت‌های مختلف و ... از جمله مواردی هستند که در تقویت نماز در مساجد مؤثر می‌باشد.

۱-۴. رسانه‌ها

منظور از رسانه، رسانه‌های قدیم، شامل تلویزیون، رادیو و ماهواره و رسانه‌های جدید شامل اینترنت و تلفن همراه می‌باشد. نقش رسانه در زندگی افراد بر کسی پوشیده نیست؛ همان‌طور که گفته می‌شود رسانه‌ها، معلم و کلاس بی‌دیوار و بی‌انحصار است که تمام لحظات خالی و غیررسمی انسان را پر کرده است و در ایجاد انگیزه و پذیرش یک عمل و شکل دادن عادت خوب و بد بسیار مؤثر است. اگر برنامه‌ها و پیام‌های رسانه‌ای با تفکر و ارزش‌های معنوی و مذهبی خانواده و جامعه انطباق نداشته باشد؛ القای پیام معنوی اثری نخواهد داشت؛ بنابراین لازم است خانه و مدرسه و رسانه به صورت هماهنگ‌کننده در جهت واحد حرکت کنند (فرهادیان، ۱۳۷۷: ۱۵۸).

موارد زیر نمونه‌هایی از نحوه بهره‌گیری رسانه‌ها در جهت فرهنگ‌سازی نماز است:

الف) رسانه‌های قدیم

- تهیه فیلم و نمایشنامه‌های مناسب و واقع‌بینانه درباره نماز

باشد. تجربه نشان داده که بهره‌گیری از گروه‌ها و تجمع‌های دانش‌آموزی در رفتارشناسی مؤثر است؛ اگر گروه‌هایی چون پیش‌تازان، فرزندان، بسیج، یاران معروف و ... را پیش از پیش به روش جذب و جلب مسلح کنیم و شیوه ارتباط با دانش‌آموزان دیگر را بیاموزیم و آنها را به فعالیت‌های گروهی وارد کنیم و نماز را به عنوان جزء جدانشدنی از برنامه آنها قرار دهیم... زیرا دانش‌آموزان بیش از آن که از بزرگان بپذیرند چشم به رفتار همسالان و دوستان خود دارند (سنگری، ۱۳۷۷). برگزاری مسابقات متنوع درباره نماز، اذان... استفاده از الگوی مشاوره در مدارس (بشیری، ۱۳۸۳: ۴۴) آموزش غیرمستقیم، ایجاد تجارب خوشایند و لذت‌بخش برای دانش‌آموزان (گاهی با پذیرایی مختصری بعد از نماز، جوایز به اذان‌گو ... که بستگی به ابتکار عمل مربیان دارد)، زمینه‌سازی و تدارک برای اقامه نماز جماعت با استفاده از خود دانش‌آموزان (فرهادیان، ۱۳۸۰: ۴۴)، تصویرسازی و اجرای نمایشنامه‌های جذاب با محتوای نماز و عبادت، تقویت عزت نفس و احترام متقابل معلم و دانش‌آموز، تنظیم آموزه‌های دینی متناسب با توانایی و سطح فهم مخاطب (همان: ۴۶) نحوه انتخاب پیش نماز و میزان ارتباط وی با دانش‌آموزان، روزآمد کردن آگاهی و یافته‌های اسلامی و ... همگی در فرهنگ‌سازی نماز، در مدرسه تأثیر دارند.

- محیط اقامه نماز: رسیدگی و نظافت و وضوخانه و سرویس‌های بهداشتی، نظافت، تمیزی و سادگی محل اقامه نماز یا همان نمازخانه، استفاده از رنگ‌های شاد و آرام‌بخش در دیوار و محراب نمازخانه، معطر کردن آن با بوی خوش، ایجاد فضای معنوی قبل از اقامه نماز (پخش تواشیح یا اسماء... قبل از اذان) توجه به فرش‌های پهن شده در آن، بهره‌گیری از اذان‌گوی خوش صدا، برگزاری جشن‌ها و برنامه‌های مختلف در محیط نمازخانه با تأکید بر حفظ احترام این مکان و ... تا حدی می‌تواند در جذب افراد به نماز می‌تواند مؤثر باشد که اگر این عوامل به‌طور منسجم، هماهنگ و با اتحاد اعضا صورت گیرد، در فضا‌سازی و انتقال فرهنگ نماز در محیط آموزشی مؤثر خواهد بود.

۱-۳. مساجد

مسجد به معنای سجده‌گاه، مکان سجده و به تعبیر عام،

موارد حتی بهتر از آن را رعایت می‌کنند؛ اما دقت و توجه به کیفیت کار و اثرگذاری، گاهی بیشتر از کمیت کارساز است و نیز استفاده این رسانه از افراد آگاه و ذی‌صلاح در این امر و برگزاری نشست‌های مشترک بین این افراد و برنامه‌سازان و برنامه‌ریزان برای آگاهی‌بخشی به آنها در حفظ محتوای نماز و جلوگیری از خطاهایی که گاهی ناشی از جهل افراد نسبت به این امر الهی است و... به‌طور کلی میان اولیای دین و اصحاب رسانه پیوند برقرار شود، می‌تواند در فرهنگ‌سازی نماز در جامعه بسیار مؤثر باشد.

ب) رسانه‌های جدید

- تهیه نرم‌افزارهای خوب آموزشی در این زمینه که فکر منطقی و مهارت عمل و استدلال شخص را بالا ببرد،
- ایجاد سایت‌های متعدد با موضوعات مختلف و برنامه‌های متنوع درباره محتوای نماز و پاسخگویی به شبهات در این زمینه،
- ایجاد یک پایگاه اینترنتی معتبر درباره نماز با موتور جستجوگر فعال،
- ایجاد کتابخانه دیجیتالی نماز و ...
و به‌طور کلی هدف از ارائه برنامه یا مراجعه به اینترنت، جهت‌دهی این فضای مجازی به سوی خدا و دین باوری باشد تا آرمان‌شهر و شهروند الکترونیک پا را فراتر از مرز دین نگذارد.
تلفن همراه نیز امروزه به عنوان یکی از رسانه‌های جدید مورد استفاده قرار می‌گیرد، این مقوله، مهم‌ترین فناوری فردی است که ضمن ایجاد «خلوت مستقل فردی» رابطه اجتماعی خود را در بستر شبکه‌ای فردی شده معنادار کرده است، یعنی در عین فردی بودن عنصری کاملاً اجتماعی است و ظرفیت مهمی را برای هر دو عنصر فردگرایی و جامعه‌گرایی فراهم می‌آورد (عاملی شاهو صبار، ۱۳۸۷: ۴).
کارکردهای تلفن همراه زیاد است، از جمله امکان ارتباط دوسویه یا چندسویه دائمی، قابل برنامه‌ریزی بودن ارتباطات، استفاده‌های چندمنظوره و پخش رسانه‌ای نوشتاری، صوتی، تصویری و ورود به جهان مجاری اینترنت (همان: ۱۹۲).
در کنار فرهنگ صحیح استفاده از این ابزار، تهیه کلیپ‌های

و پرهیز از اعمال روش نادرست در معنویات،
- تهیه گزارش و مستندی از نمودهای اجتماعی مانند حضور افراد به‌خصوص قشر جوان در مساجد، ساختن مساجد...،
- برنامه قبل از اذان و بعد از اذان به نحوی که متناسب با نماز و حالات معنوی آن باشد که آن نیز با فصول مختلف سال در چینش برنامه‌ها در وقت نماز، هماهنگ باشد،
- پخش مستقیم نماز جماعت و حضور جوانان و نوجوانان در این امر عبادی حتی حضور آنها در انجام مقدمات نماز مانند وضو گرفتن،
- برگزاری مسابقات و فراخوان‌های متعدد و مختلف در طول سال درباره آثار، محتوا، اسرار نماز و ...،
- معرفی کتاب و مصاحبه با چهره‌های شناخته‌شده و محبوب مذهبی در این زمینه،
- برگزاری میزگردهای نماز و دعوت از کارشناسان این امر و حضور جوانان و نوجوانان به همراه پرسش و پاسخ در ساعات پربیننده یا پرسش‌ونده،
- راه‌اندازی یک برنامه مستمر در ساعات مختلف به زبان‌های متعدد در شبکه‌های جهانی،
- به جای این همه تبلیغات کالا و خدمات یک بار هم از یک مسجد نوساز، از امکاناتی که در نماز و مساجد مورد استفاده قرار می‌گیرد، از نمازخانه‌های بین راهی و ... - که متناسب با شأن نماز می‌باشد - تبلیغ شود،
- تهیه برنامه‌های متناسب با سن کودک با محتوای نماز در طول مدت سال نه فقط به مناسبت‌های خاص (مانند ماه رمضان) و توجه به زمان پخش برنامه‌های کودکان به گونه‌ای که موجب قطع برنامه‌های آنها نشود؛ بلکه مواقعی که مقدور است با برنامه‌های کوتاه مذهبی احساس خوشایندی در این طیف از مخاطب ایجاد شود و همچنین استفاده از اذان‌گوی کودک یا حضور کودکان در نماز و ... نیز می‌تواند مؤثر باشد،
- تقدیر و تشکر از خادمین نماز،
- با توجه به اثرگذاری غالب این رسانه در زندگی مردم برنامه‌ای هم که در زمینه نماز تدارک دیده می‌شود به خودباوری جوانان بیانجامد و آنها را به فکر و تأمل وادارد.
اگرچه رسانه‌هایی مانند رادیو و تلویزیون بسیاری از این

۱-۲. دولت

دولت به عنوان قوه مجریه، در نظام اسلامی فعالیت می‌کند و نقش تعیین‌کننده‌ای در برنامه‌سازی و اجرای آن درباره نماز دارد. زیرا دولت به همه سنین خدمات ارائه می‌کند. بنابراین توجه و دقت مسئولان در پیاده‌کردن برنامه‌های متنوع با سازوکاری منسجم، متنوع و مستمر در خصوص نماز، همت مضاعف و تلاش مضاعف آنها را در این عرصه نشان می‌دهد، اگرچه در دولت کارهای بسیاری در راه گسترش فرهنگ نماز صورت گرفته؛ اما گاهی روش‌ها کهنه می‌شود، نیروها عوض می‌شوند و کارها فقط صرف ارائه آمار می‌شود؛ ولی از کیفیت در این امر خبری نیست. در واقع دولت با به روز کردن و ابتکار عمل شیوه‌ها و ابزارها، کیفیت هر چه بیشتر طرح‌ها، پرهیز از اجبار تحکم در دینداری، امکانات‌دهی به مساجد و محافل مذهبی، ایجاد مصونیت اجتماعی، توجه عملی مسئولان به نماز و همچنین انتخاب مسئولین متعهد در عین متخصص، بهره‌گیری از علمای دین برای به بارنشستن بهتر این امر، اهمیت به امور فرهنگی به‌خصوص در فرهنگ‌سازی نماز و ... می‌تواند در اثردهی این امر سودمند باشد.

۲-۲. سازمان روحانیت و حوزه‌های علمیه

این سازمان به عنوان نهادی مستقل از دولت تلاش و کوشش خود را در حفظ اسلام و فرهنگ اسلامی از دیرباز نموده است. امروزه مبلغان و تربیت‌شدگان این حوزه نقش بسیار مهمی در تبلیغ فرهنگ نماز دارند، به‌خصوص که تبلیغات مخالفین و منحرفین اسلام در به چالش کشیدن، ایجاد شک و تردید، سهل‌انگاری و سستی و روگردانی از دین روز به روز گسترده‌تر می‌شود. این طلاب هستند که با حضور خود در جای جای کشور اسلامی، با استفاده از علم و شیوه‌های به روز و کارآمد در تبلیغ، همچنین آگاهی‌بخشی مردم نسبت به دینداری، تبیین اسرار و فلسفه دین و نماز، حل تضاد بین دین و علم، جایگزینی عمل به جای موعظه‌های تکراری، رفع شبهات فکری و اعتقادی، توجه به انگیزه‌های دینی (فقیهی تبار، ۱۳۸۱: ۱۸۹) و نیز با سادگی بیان، رفتارهای بشارت‌آفرین و اندازانگیز، استفاده از جاذبه‌های هنری و گاهی نوشتاری، طرح پرسش و پاسخ (فلاح‌زاده، ۱۳۸۶) ایجاد انگیزه و خودباوری در نسل جوان و با پرهیز از تحجر،

کوتاه با محتوای نماز (سخنرانی، نمایش فیلم و حکایات و لطایف) استفاده از ابزار پیامک (برای مثال در ابتدای وقت نماز با جملاتی شیوا و ادبی دعوت به اقامه نماز نماید) و ... همچنین با استفاده از کارکردها و ظرفیت‌های چندکاره تلفن همراه در زمینه نماز می‌توان راهی را در تقویت فرهنگ اجتماعی و فردی نماز گشود.

۵-۱. گروه همسالان و دوستان

پنجمین گروهی که به‌طور مستقیم با افراد جامعه ارتباط دارند گروه همسالان یا همان دوستان هستند. بسیاری از رفتارها و افکار کودک و نوجوان متأثر از فکر و رفتار دوستان آنهاست. رسول گرامی اسلام می‌فرماید: «المرء علی دین خلیله فالینظر أحدکم من یُحالی» آدمی بر آیین دوست صمیمی خویش است، پس هر کس از شما بنگرد با چه کسی دوستی صمیمی دارد (محمدی ری شهری، ۱۳۸۵: ۲۶).

تحقیقات نشان می‌دهد هر قدر نزدیک‌ترین دوستان افراد در سنین نوجوانی به انجام رفتار نماز پای‌بندی بیشتری داشته باشند به روی آنها تأثیر مستقیم گذاشته است و نقش مؤثری در تشویق و ترغیب آنها خواهد داشت؛ به عکس هر چه نزدیک‌ترین دوستان فرد در دوران نوجوانی، نگرش منفی به نماز داشته باشند بر روی آنها نیز تأثیر منفی گذاشته و از گرایش آنان به نماز خواهد کاست (عبداللهی، ۱۳۷۹: ۱۶۰).

بنابراین والدین با دقت و ظرافتی که به خرج می‌دهند به شیوه‌های دوستانه نحوه انتخاب دوست مناسب را به او آموزش دهند و هم به طور منطقی او را از داشتن دوستان ناباب برحذر دارند. همچنین آنها می‌توانند با رفت و آمد با خانواده‌های متدین و پایبند به نماز در رفتار و عمل آنها تأثیر مثبت بگذارند (همان: ۷۰).

همچنین خود این افراد نیز در انتخاب دوستان، گزینه‌هایی را انتخاب کنند که اهل نمازند یا برای نماز اهمیت قائل‌اند و از کسانی که به نوعی جهت‌گیری سوء با نماز دارند و یا به دلیلی این عمل را به استهزاء می‌گیرند دوری می‌گزینند.

۲. عوامل اجتماعی که به طور غیرمستقیم در فرد تأثیر می‌گذارند.

از این دسته عوامل به دو نهاد و یا سازمان مهم اشاره می‌کنیم:

جمودگرایی و به طور کلی در پیش گرفتن شیوه تبلیغ پیامبر (صلی الله علیه وآله و سلم) در پیشبرد فرهنگ نماز بکوشند.

نتیجه‌گیری

مکتب نورانی اسلام، شامل برنامه‌ها و ضوابط محکم و متقنی برای زندگی انسان است. دینی است که هیچگاه غبار کهنگی و فرسودگی او را نمی‌گیرد و همیشه زنده و جاویدان می‌باشد. نماز یکی از برنامه‌های عملی این مکتب برای یادآوری ذکر خدا، خضوع و خشوع در مقابل ساحت ربوبی و تعظیم در پیشگاه باری تعالی است.

امروزه با توجه به روند رو به پیشرفت علم و فناوری و به خدمت گرفتن نیروهای مادی برای زندگی هر چه بهتر، خلأ معنوی بیش از پیش احساس می‌شود به خصوص که تبلیغات دشمنان اسلام در گسترش عوامل غفلت‌زا و ترویج دین‌زدایی و تهاجم فرهنگی به ویژه در کشورهای مسلمان رو به گسترش است. بنابراین در این مقاله سعی کرده‌ایم رویکرد جدیدی به این برنامه عملی اسلام افزوده شود و با تقویت فرهنگ نماز در میان مسلمانان هم نیاز فطری به نیایش تقویت شود و هم علم در خدمت دین قرار گیرد و مدینه فاضله برای ظهور امام زمان (عجل الله تعالی فرجه) مهیا شود.

بعد از یادآوری اهداف، اصلی‌ترین نتیجه این مقاله این است که ابتدا مسئله از فرد شروع می‌شود و وی باید به عنوان یک مسلمان این برنامه الهی و فریضه واجب خدا را در زندگی خود جای دهد و عزم و اراده خود را در تقویت و رشد فرهنگ نماز به کار گیرد. قبل از تصمیم بر عزم و اراده به وسیله خود شخص پی‌ریزی و پایه‌گذاری آن در خانواده صورت می‌گیرد و ریشه این سنت الهی در خانه توسط والدین گذاشته می‌شود؛ زیرا آنها هستند که با تربیت نسل نمازگزار زمینه را برای تقویت این امر در نسل‌های بعد فراهم می‌کنند. در کنار آن نباید از نقش محیط‌های آموزشی، رسانه‌ها و دوستان غافل شد که اگر این موارد گرایش دینی داشته باشند، می‌توانند در کنار خانواده و به طور هماهنگ و یک سو فرهنگ‌سازی نمایند.

همچنین نقش دولت در نظام اسلامی و پیشبرد برنامه‌هایش در راستای دین و توجه به نقش مسلمین و روحانیون در این

زمینه را نباید نادیده گرفت. به طور کلی برای فرهنگ‌سازی و نهادینه کردن سنتی نیک در جامعه باید همه افراد در هر نهاد و سازمانی هم‌صدا و یک‌جهت باشند و از طرف دیگر افراد جامعه هم باید به وظیفه خود (اقامه نماز) آشنا باشند و هم با عمل به وظیفه و همت مضاعف در راستای تقویت فرهنگ نماز بکوشند تا آن شاء... از این پوسته ظاهری به عمق معارف نماز پی ببرند.

منابع

- قرآن کریم.
- نهج البلاغه. ترجمه محمد دشتی.
- ازدری، فاطمه. (۱۳۸۲). بررسی نگرش دانش‌آموزان دبیرستانی شیراز نسبت به نماز. کتاب پژوهشی مطالعاتی نماز (نیایش). تهران: ستاد اقامه نماز و احیاء زکات.
- افروز، غلامعلی. (۱۳۸۴). روش‌های پرورش و احساس مذهبی نماز در کودکان و نوجوانان. تهران: انتشارات انجمن اولیاء و مربیان جمهوری اسلامی ایران. چاپ نهم.
- البزابت، هارتی بوئر. (۱۳۸۸). ایجاد انگیزه در کودکان. ترجمه احمد ناهیدی. تهران: انتشارات جوانه رشد.
- امینی، ابراهیم. (۱۳۷۷). چگونه فرزندان خود را نمازخوان تربیت کنیم (نماز و تربیت). قم: انتشارات ستاد اقامه نماز.
- بشیری، ابوالقاسم. (۱۳۸۳). الگوی برتر آموزش دینی به نوجوانان. معرفت، سال ۱۳، ش ۹.
- جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۸۶). رازهای نماز. ترجمه علی زمانی قمشه‌ای. قم: نشر اسراء، چاپ نهم.
- راغب اصفهانی، حسین‌بن محمد. (۱۳۸۷). مفردات الفاظ قرآن. ترجمه غلامرضا خسروی حسینی. قم: المکتبه الرضویه لاحیاء آثار جعفریه، چاپ چهارم.
- رزاقی، ابوالقاسم. (بی‌تا). مسجد پایگاه توحید و تقوا. انتشارات دفتر مرکزی حزب جمهوری اسلامی.
- سیحانی، جعفر. (۱۳۷۷). روح تقلید و دنباله‌روی در کودکان نماز و تربیت. قم: انتشارات ستاد اقامه نماز، چاپ اول.
- سبحانی، مژگان. (۱۳۸۷). بارقه نور. ج ۱. تهران: انتشارات پیام محراب، چاپ ششم.
- سنگری، محمدرضا. (۱۳۷۷). عوامل گرایش جوانان به نماز، نماز و زندگی. قم: انتشارات ستاد اقامه نماز، چاپ اول.
- صدوق، محمدبن علی بابویه. (۱۳۸۱). علل الشرایع، ج ۲. ترجمه محمد جواد ذهنی تهرانی. قم: انتشارات مؤمنین، چاپ دوم.
- طباطبایی بزدی، سیدمحمدکاظم. (۱۳۸۵). عروه الوثقی. ج ۱. قم: دارالنشر اسلام، چاپ اول.
- عاملی شاهر صبار، سعیدرضا و رنجبر رضانی، مهدی. (۱۳۸۷). مطالعات تلفن همراه. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی، چاپ اول.
- عبداللہی، ابوطالب. (۱۳۷۹). نماز و شکوفه‌های زندگی. قم: نشر پیک جلال.
- عبداللہی، ابوطالب. (۱۳۸۰). عوامل مؤثر در گرایش نوجوانان به نماز. گلستان قرآن، ش ۷۹.

- فرهادیان، رضا. (۱۳۷۷). عوامل گرایش نوجوانان و جوانان به نماز، نماز و زندگی. قم: انتشارات ستاد اقامه نماز.
- محمدی ری شهری، محمد. (۱۳۸۵). حکمت‌نامه جوان. ترجمه مهدی مهریزی. قم: نشر حدیث، چاپ سوم.
- مصباح‌یزدی، محمدتقی. (۱۳۷۸). آموزش عقاید. قم: انتشارات دارالثقلین.
- موسوی خمینی، روح‌ا... (۱۳۷۸). اربعین حدیث. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ هجدهم.
- فلاح‌زاده، محمدحسین. (۱۳۸۶). روش‌های بیان احکام. ماهنامه مبلغان، شماره ۹۵.
- فنایی، ابوطالب. (۱۳۷۷). عوامل مؤثر در گرایش جوانان به نماز، نماز و زندگی. قم: انتشارات ستاد اقامه نماز.
- کلینی، محمدبن یعقوب. (۱۳۸۵). اصول کافی. ترجمه محمدباقر کمره‌ای. ج ۴.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی